

Pred Inštitutom arabskega sveta.

Foto: Maja Lamberger Khatib, Pariz, december 2007

Koncert malijske skupine Fakoly Percussion.

Foto: Maja Lamberger Khatib, Pariz, december 2007

AFRIKE V PARIZU

Decembra 2007 smo se s študenti, ki so na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani obiskovali vaje pri predmetu Etnologija Afrike, odpravili na krajše odkrivanje »afriškega« Pariza. Na Oddelku smo v okviru predmeta v zadnjih desetih letih že izpeljali dve večji ekskurziji v Maroko (enomesečno terensko delo, na podlagi katerega so študentje izdelali seminarske in tudi diplomske naloge).

V Parizu smo izbrali nekaj inštitucij, galerij, glasbeni festival, četrti in tržnice, ki bi nam lahko za nekaj trenutkov približali zvoke, vonjave in barve Afrike. Zaradi francoske kolonialne zgodovine to ni bil velik problem. Pred dnevi sem na medmrežju zasledila celo turistična oglaševanja, ki radovedneže za osemdeset evrov v enem popoldnevu popeljejo po t. i. 'poti črnega Pariza' (*Black Paris Tour*).

Do konca 19. stoletja so bili Afričani za Francoze »primitivna« bitja, »dobri divjaki« (ki jih je treba civilizirati) – eksoti, ki jih je fascinantno (in dobičkonosno) razstavljati.¹ Sloves eksotičnih artefaktov se je spremenil s prvo svetovno vojno, ko je bilo na evropska bojišča rekrutiranih 193.000 Afričanov, od tega 180.000 Senegalcev (prva francoska kolonija v podsaharski Afriki). Po koncu vojne je v Franciji smelo ostati okrog tri tisoč Afričanov, ki so se zaradi potreb po delovni sili naselili v pariški regiji. V prvi svetovni vojni je sodelovalo tudi okrog 250.000 Alžircev (predvsem Kabilcev), Maročanov in Tunizijcev, ki so jih Francozi mobilizirali za vojskovanje. V obdobju med obema vojnama je Pariz zaznamoval t. i. »čr-

ni val«. Na glasbenih odrih so se pojavili Josephine Baker ter številni drugi jazzovski glasbeniki. Za zabavo pariške buržoazne publike so leta 1928 zrežirali celo *village nègre* ('črnsko vas').

Leta 1931 *l'Exposition coloniale* ('kolonialna razstava') Parižanom prikaže afriško kolonialno arhitekturo. Ob tej priložnosti so odprli tudi »tempelj francoskih kolonij« s postavitvijo »tipičnih« hiš s slamnato streho, ki so predstavljali paviljon Toga in Kameruna – Musée des Arts Africains et Océaniens (Muzej afriške in oceanske umetnosti).² Tudi avantgardni umetniki so se začeli zanimati in navduševati nad afriškim kiparstvom in slikarstvom (Picasso, Braque, Matisse, Breton, idr.)

V začetku štiridesetih let so se mladi temnopolti intelektualci začeli združevati in se spraševati o svoji identiteti. Pesniki in pisatelji, kot so Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire, Alioune Diop, in literati Jean Paul Sartre, André Gide in Théodore Monod so posvečali veliko pozornosti vrednotenju afriške kulture. Revija *Presence africaine*, ki ji je temelje leta 1947 postavil Diop, je rabila kot platforma za izražanje identitete. Obdobje pred drugo svetovno vojno je bil čas oblikovanja pomembnega literarnega in političnega gibanja Négritude. Pripadniki gibanja so iskali skupno »črno« identiteto kot odpor proti francoskemu kolonialnemu rasizmu.

Od petdesetih let so se vsi, ki so želeli postati del afriškega glasbenega, intelektualnega in umetniškega kroga, naseljevali v pariški četrti Quartier latin. Tukaj so se nastanili »oče« afri-

¹ Razstave »eksotičnih bitij« so iz zapisov znane že od 15. stoletja, ko so se na tovrstnih »spektaklih« znašli Berberi, Nube, Dahomejci, Somalci, Zuluji, Turki, Laponci, ameriški staroselci in drugi. Posamezniki so sprva na svojih vrtovih, pozneje v gostiščih in drugje za njihov ogled zaračunavali vstopnino.

² Ob odprtju muzeja Quai Branly leta 2006 se je Muzej afriške in oceanske umetnosti zaprl, vsebino pa so preselili v Branly. Konec leta 2007 so v njem odprli Muzej zgodovine priseljevanja (Cité Nationale de l'Histoire de l'Immigration).

* Maja Lamberger Khatib, prof. zgod. in univ. dipl. etnol. in kult. antropol., asist. MR na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, izvajalka vaj pri predmetu Antropologija turizma in Etnologija Afrike. 2331 Pragersko, Kolodvorska 3, E-naslov: maja.lamberger@guest.arnes.si

škega filma Sembene Ousmane (senegalski režiser), Léopold Sédar Senghor (poznejši predsednik Senegala, tudi pesnik), Houphouët-Boigny (poznejši predsednik Slonokoščene obale) in beninski režiser Paulin Vieyra, ki je v filmu *Afrique-sur-Seine* iz leta 1957 orisal življenje afriških študentov v Parizu.

Po drugi vojni je v Franciji ostalo tudi veliko Maročanov, Tunizijcev in Alžircev, ki so jih med drugo vojno rekrutirali, porušena Francija pa je v vseh panogah potrebovala številno delovno silo. Sprva so prihajali le moški, nastanjeni v poceni hotelih na Goutte d'Or, v petdesetih letih so se jim pridružile tudi žene z otroki. Neodvisnost Maroka in Tunizije (1956) ter Alžirije (1962) je povzročila povečanje severnoafriških skupnosti v Parizu. Egipčani so se najštevilčneje priselili v dveh valih – prvi po letu 1954 (po Naserjevem prihodu na oblast), ko so imigrirale zlasti ekonomske elite. V drugem valu v osemdesetih letih so se priselili poklicno slabše kvalificirani Egipčani.

Suša v Maliju v šestdesetih letih in posledična agrarna kriza sta povzročili priseljevanje številnih pripadnikov ljudstev Soninka in Bambara, ki so iskali delo v francoski industriji in gradbenem sektorju. Podobno se je zgodilo Senegalcem v regiji Bakel. V tem času se je v Parizu naselilo tudi precej Etiopcev, ki so zbežali pred nasilnim komunističnim režimom Mengista Haile Mariama. Leta 1974 je konec uradnega priseljevanja, prihajajo pa žene in otroci z namenom združitve družine. Ob koncu sedemdesetih let je približno 100.000 Afričanov prevzelo najslabše kvalificirana in plačana dela.

V sedemdesetih letih je bila v Parizu samo ena afriška trgovina, in sicer Le Pas du Loup na St. Michel Boulevard, dve plesni šoli v ameriškem centru in lepotni salon, dve diskoteki, študentski dom, po študentskih nemirih 1968 preimenovan v Afriško hišo. V Parizu sta bili v tistem času še dve knjigarni – Presence Africain in Harmattan. Imigracijskih težav ni bilo; to je bilo obdobje ekonomskega buma in Francija je potrebovala veliko tuje delovne sile.

Osemdeseta so zlata leta afriške glasbe. Manu Dibango je z uspešnico *Soul Makossa* odprl pot vsem takrat in pozneje živečim generacijam Afričanov v Parizu. Nastajati so začeli festivali, kot so Africa Fête, Ethnicolor, Africolor, itd.

V devetdesetih letih je državljanska vojna v Alžiriji (prepoved stranke FIS,³ ki pa je leta 1991 zmagala na uradnih volitvah) sprožila ponovno priseljevanje Alžircev, zlasti intelektualcev in umetnikov. Leta 1996 je vse prvič šokirala novica o gibanju, imenovanem *sans papier* ('brez papirjev'). Takrat so se Afričani brez delovnih dovoljenj uprli energičnim ukrepom za izgon in okupirali cerkev Saint-Bernard de La Chapelle. Njihovo gladovno stavko so podpirale številne nevladne organizacije in tudi mediji (a brez uspeha). S priseljevanjem so povezane tudi številne druge debate, ki burijo francosko javnost (v mislih imam predvsem apliciranje muslimanskih kulturnih praks v javnost – recimo zakrivanje deklet v franco-

skih šolah in nemire v letu 2005,⁴ ki so pripeljali do izrednih razmer v številnih francoskih mestih).

Med institucijami, ki predstavljajo afriško/arabsko zgodovino, kulturo in umetnost, smo izbrali Institut du Monde Arabe in Musée du quai Branly. Inštitut arabskega sveta je manjši projekt z velikimi načrti, ki jih je skoval Mitterrand. Z gradnjo modernih stavb je simboliziral centralno vlogo Francije v umetnosti, politiki in svetovni ekonomiji. Inštitut arabskega sveta je bil ustanovljen leta 1980, ko je osemnajst arabskih držav podpisalo sporazum s Francijo o ustanovitvi inštituta, ki bi se ukvarjal s širjenjem informacij in znanja ter podpiral raziskave o arabskem svetu. Cilj inštituta je prav gotovo tudi promocija sodelovanja in kulturne izmenjave med Francijo in arabskimi državami. Postavljen je na bregu Seine, na meji historičnega Pariza in modernega urbanega dela mesta. Arhitekt Jean Nouvel je med letoma 1981 in 1987 ustvaril fascinantno zgradbo, popolno kompozicijo forme. Zaslovel je zlasti po fasadi, kjer so reinterpretirane tradicionalne arabske mrežaste zaslonke v steklu in železu: 30.000 na svetlobo občutljivih zaslonk se zapira in odpira ter spreminja dekorativno obliko fasade. Zaradi edinstvene rabe visokotehnoloških fotoobčutljivih mehanskih naprav za reguliranje svetlobe in estetike je stavba zaslovela. Sistem sicer ne deluje več v celoti, je pa še vedno občudovanja vreden zlasti zaradi rabe pametnih materialov, ki se odzivajo na spreminjajoče se okolje. V inštitutu smo obiskali tudi knjigarno in muzej, ki je posvečen umetnosti ter muslimanski in arabski civilizaciji od daljnih začetkov pa vse do danes. Prevezeti in navdušeni smo bili nad razstavljenimi koranskimi kaligrafijami. Pozneje sem na rue des Écoles sama zavila v knjigarno Presence Africaine, kjer sem si v mislih predstavljala razpravljanje znanih afriških intelektualcev: Ahmodouja Kourouma, Alioune Diopa, Aminata Sow Falla, Danyja Laferrière. Hlastno sem posegla po knjigah in ven odšla s precej tanjšo denarnico.

Na drugi strani Seine, nedaleč od Eiffelovega stolpa, se bohoti še en primer razkazovanja francoske moči. Musée du quai Branly,⁵ ki si je od odprtja leta 2006 prislužil tudi ne preveč laskave naslove: nepreudaren, rasističen, neokolonialističen, etnocentrističen, pa tudi glamurozen, fascinanten. Ob odprtju Muzeja umetnosti in civilizacij Afrike, Azije, Oceanije in Amerik je Chirac govoril o neobstoju hierarhij med ljudmi. O tem, da je muzej posvečen vsem ljudem, ki so trpeli nasilje, okupacijo in poniževanja. Njegov namen, je poudaril, je spodbujati drugačen, bolj odprt pogled na svet. Umetniški projekt s političnim ciljem torej: razglasitev odprtosti Francije za svet. Iz muzeja sem odšla predvsem zmedena in utrujena. Ob tisoč razstavljenih predmetih bi potrebovala dneve, da bi vse videno postavila na svoje mesto. Navdušena sem bila nad multimedijskim projektom Antropološka interpretacija migracij. Osebne zgodbe afriških Parižanov so me za hip odnesle nekam onstran; dramatične in pronicljive so spodbudile razmišljanja o poreklu.

3 FIS, *Front Islamique du Salut*, islamistična politična stranka v Alžiriji, ki je leta 1991 zmagala v prvem krogu volitev. Vladajoča FLN (več o FLN v opombi 8) je zaradi zmagovalnega rezultata prekinila proces volitev, zaprla vodilne politike v FIS, kar je sprožilo državljansko vojno.

4 Upor mladine in ulični boji s policisti in z vojsko.

5 Muzej umetnosti in civilizacij Afrike, Azije, Oceanije in Amerik je še ena kreacija nam že znanega arhitekta Jeana Nouvela.

V večernih urah smo zapustili muzejsko zgradbo in delili vtise v bujnem muzejskem vrtu. Mudilo se nam je že na koncert Fakoly Percussion, skupine iz Malija na festivalu Africolor. Začetek festivala sega daleč nazaj, v leto 1979, stalno pa poteka od leta 1989. Africolor je festival, ki v mesecu novembru in decembru zaznamuje različna prizorišča v pariških predmestjih in mestnem središču. Na festivalu se povezujejo glasbeniki iz Etiopije, Malija, Senegala, Nigerije, pa tudi drugih držav podsaharske Afrike, Magreba in Indijskega oceana.

Po noči hitrih ritmov je bila naslednji dan prava odločitev umirjanje v prostorih Muslimanskega inštituta. Ideja zanj se je porodila že daljnega leta 1849. Danes zavzema hektar površine v centru Pariza (peto okrožje, v latinski četrti). Naloga Inštituta je zagotoviti pravilno razumevanje islama, skrbeti za odprtost in toleranco do veroizpovedi in nuditi uteho vernikom v stiski. Vse dejavnosti so v skladu s francoskimi zakoni. Ima trojno nalogo: v okviru džamije skrbi za verske obrede; organizirajo pa tudi kulturne in socialne aktivnosti. V okviru verskih dejavnosti deluje inštitut kot partner za medkulturni dialog, ki želi prispevati k boljšemu sobivanju verskih skupnosti. Verniki lahko obiščejo šolo za recitiranje korana, bogato knjižnico z verskimi in tudi drugimi knjigami s področja literature, znanosti, idr. Inštitut vodi projekte za bolnike in brezdomce in organizira številna družabna srečanja. Obiskovalci se lahko sprostijo v kavarni, svoje telo pa revitalizirajo v *hamamu*.⁶ Del Muslimanskega inštituta je tudi mošeja. Zgrajena je bila v letih 1922–26 v znak zahvale severnoafriškim deželam, ki so se v prvi svetovni vojni postavile na francosko stran. V Franciji je na več frontah (bitka pri Verdunu, Marni, Douaumontu, Alzaciji in drugih bojiščih) padlo več tisoč muslimanov za obrambo – kako ironično – francoskih načel svobode, demokracije, enakosti in bratstva. S to gesto naj bi Francija simbolično povezala in okrepila prijateljske odnose z muslimanskimi državami in se zahvalila »afriškim bratom za lojalnost in predanost« (slovesne besede ob odprtju džamije).

Mošeja je grajena v andaluzijskem arhitekturnem slogu (mavrska arhitektura). Arabski obrtniki in francoski arhitekti so našli navdih zanj v granadski Alhambri, spominja pa tudi na džamijo v Marakešu. V mošeji izstopa bogastvo muslimanske dediščine umetnosti: prekrasni mozaiki in umetnost rezljanja lesa (rezbarije zlasti iz cedre in evkaliptusa). Večina gradbenega materiala je bila pripeljana iz severnoafriških dežel, cedra iz Libanona. Prostor za umirjanje je poleg molilnice tudi vrt, ki naj bi vernike spominjal na nebesa. Navdih zanj so našli pri najlepših špansko-mavrskih vrtovih. Minaret se pne triintrideset metrov visoko, grajen je po standardih *maliki*⁷ šole – je kvadraten stolp, iz katerega se širi glas mujezina. S postaje metroja Barbès-Rochechouart, kjer se sekajo trije bulvarji (Barbès, de Rochechouart in La Chapelle), smo se podali na Goutte-d'Or, enega med drobnimi deli Afrike, tran-

splantiranega v Pariz. Območje je v glavnem severnoafriško. Prvi priseljenci so sem prišli že v zgodnjih letih 20. stoletja, največ pa po letu 1950, in se zaposlili zlasti v avtomobilski industriji. Ob koncu 20. stoletja se je sem zateklo veliko Alžircev, območje pa je postalo glavni štab FLN med alžirsko državljansko vojno.⁸ Ulica je polna trgovinic z živili in kavarne oziroma čajnic. Zavili smo še na rue Myrrah, proti podsaharski Afriki. Soseska živobarvnih kostumov, redko videnega sadja in zelenjave, trgovinic s pisanim blagom, kozmetiko, z ženskimi lasuljami in vsem mogočim.

Nostalgično sem popila *šaj* in si zraven privoščila še *hariso*.⁹ Naredila sem si zalogo *zatarja*,¹⁰ *bharata*¹¹ in drugih začimb, ki bo morala zdržati do naslednjega obiska ... Pariza, Afrike, Bližnjega vzhoda ...

Literatura

AFRICOLOR: spletni vir; http://www.africolor.com/index.php?festival_id=21, 10. 10. 2008.

BENNOUNE, Mahfoud: The Maghribin migrant workers in France. *Race & Class* 17/1, 1975, 39–56.

GRAND MOSQUE: spletni vir; <http://www.mosquee-de-paris.org/>, 8. 10. 2008.

INSTITUT DU MONDE ARAB: spletni viri: <http://www.galinsky.com/buildings/ima/index.htm>, 15. 10. 2008; http://www.e-architect.co.uk/paris/arab_du_monde_institute.htm, 15. 10. 2008; <http://www.imarabe.org/>, 9. 10. 2008.

LESBROS, Dominique: *L'Afrique à Paris*. Pariz: Parigramme, 2006.

LLOYD, Cathie in Hazel Waters: France: one culture, one people? *Race & Class*, 32/3, 1991, 49–65.

VALLOIS, Thirza: Goutte d'Or ... Africa in Paris; spletni vir: http://www.parisvoice.com/index.php?option=com_content&task=view&id=237&Itemid=27, 12. 10. 2008.

PÉCHU, Cécile: Black African immigrants in France and claims for housing. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25/4, 1999, 727–744.

RIDING, Allan: Imperialist? Moi? Not the Musée du Quai Branly; spletni vir: http://www.nytimes.com/2006/06/22/arts/design/22quai.html?_r=1&oref=slogin, 13. 10. 2008.

WERE, Graeme: Musée du Quai Branly: the future or folly?; spletni vir: http://blogs.nyu.edu/projects/materialworld/2007/05/musee_du_quai_branly_the_futur.html, 12. 10. 2008.

8 FLN, *Front de Libération nationale*, socialistična politična stranka narodne osvoboditve v Alžiriji, ki se je razvila iz revolucionarnega telesa v boju za neodvisnost Alžirije. Po letu 1962 je postala vladajoča in edina dovoljena stranka v Alžiriji. Leta 1991 je zaradi pritiska javnosti izvedla prvi krog volitev, na katerih je zmagala FIS, islamistična stranka, a je proces volitev zaradi poraznih rezultatov prekinila.

9 Sladica z mandlji.

10 Drobljen timijan s sezamom.

11 Določena mešanica začimb.

6 Parna savna, ki rabi tudi za družabna srečanja, pogovore, sprostitve, masažo, obredna čiščenja ... (imajo podobno funkcijo kot antična rimska kopališča).

7 Ena izmed štirih pravnih šol v islamu (znotraj sunitov), razširjena zlasti na območju S in Z Afrike.